

Гай-Нижник П.П. (Київ)

ЗАСНУВАННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ЇЇ ПЕРШІ ЗАХОДИ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ (березень – червень 1917 р.)

У статті досліджується заснування Центральної ради та її перші заходи у фінансовій сфері в березні-червні 1917 р. Автор переконаний, що фахове вивчення української минувшини допоможе нам у розбудові Української держави у ХХІ ст.

Лютий 1917 р. приніс народам Російської імперії довогочікувані зміни. Революція в Петрограді вивільнила з царських лещат і давні сподівання українців на своє національно-культурне відродження. Її було сприйнято з захопленням і надією на позитивне вирішення т. зв. “українського питання”. З свого боку, провідні тогочасні українські політики, об’єднані в Товариство українських поступовців (ТУП), одразу ж закликали широкі кола людей підтримати перетворення, що відбувалися в країні. На початку березня 1917 р. рада ТУП закликала: “Українці! Громадяне! Підпірайте новий державний лад, бо він і тільки він несе волю Україні і що більша наша участь у йому, то ширших прав собі здобудемо”¹.

12 березня 1917 р. у Петрограді українці російської столиці вийшли на вулиці і засвідчили не лише свою підтримку новому ладові, а й виразно показали свою органічну присутність та вагомість у вирішенні долі країни. “Блискуче проведена українська демонстрація в Петрограді 12 марта, – писала російська “Речь” 16 березня 1917 р., – звернула на себе увагу широких верств народу й не можна не зазначити з чуттям глибокого задоволення цього її значіння. Бо українське питання є тепер одним з найважливіших питань, що стоять перед російською демократією”². За тиждень, 19 березня 1917 р., вже в Києві 100 тисяч громадян з українськими національними прапорами взяли участь у святковій маніфестації³. Серця всієї української громади були переповнені тоді широкою надією й вірою в недалеке й світле майбутнє.

У тіні загальної ейфорії та святковості ще залишалися наслідки складного вузла проблем, що століттями накопичувалися в царській імперії Романових. Досить скоро його хитросплетіння, обтяжені військово-політичною та фінансово-економічною ситуацією, загостреною до того ж війною та революцією, поставлять перед провідниками українського національного руху споконвічне питання – бути чи не бути (а якщо “бути”, то якою) Україні. Чи не ключовим на той час у розв’язанні цієї дилеми стало питання наявності коштів для

¹ Нова Рада. – 1917. – 25 березня.

² Речь. – 1917. – 16 березня.

³ Винниченко В. Відродження нації – К.; Відень: Дзвін, 1920. – Ч. I. – С. 49.

всєбічного налагодження суспільного порядку і державного ладу. Фінансова і податкова політика у вдалому вирішенні цієї проблеми, як основний засіб отримання грошової маси державою, набула життєвого значення і ваги для долі всіх напрямків побудови нового суспільства.

Варто згадати, що до 1917 р. (включно з періодом між двох тогорічних революцій) Україна (без її західних земель) була складовою частиною Російської держави, а отже, на її терені діяло російське фінансове право, чи, конкретніше, фінансові норми загальноімперського законодавства. Основним засобом у цій області експлуатації України, як і інших колоній, метрополією були бюджетні операції¹. За підрахунками М.Порша та П.Мальціва в період з 1898 до 1913 рр. рівень коефіцієнту експлуатації України центральною російською владою (відсотковий вимір грошової маси не повернутої в господарство регіону в видатках на його потреби порівняно з прибутками з нього вилучених) складав 44-45%. Так, наприклад, держава протягом 1908-1910 рр. отримала до скарбниці прибутків з українських губерній на суму у 1 млрд 645 млн руб., державні ж видатки на Україну становили 947 млн руб. (44%), що й складає рівень фінансової експлуатації України. Така викачка капіталу зберігалась і в роки зменшення надходжень прибутків з України, і в роки їх зростання. 1913 р., приміром, прибутки становили 699,6 млн руб., видатки на її потреби дорівнювали лише 383,2 млн руб. Таким чином, в Україну не було повернуто знову 45% суми капіталу, стягнутої з неї, а саме 316,4 млн. руб. операції².

Населення українських губерній (33,3 млн чол., тобто 18,6% від загальноімперського) на 1 січня 1914 р. сплачувало 18,7% прямих податків і сплат загальноімперських стягнень. До Першої світової війни в імперії діяла налагоджена система податків, сплат і монопольних стягнень, головну масу прибутків з яких до бюджету давала горілчана. Зрозуміло, що під цей механізм податкових зборів підпадали й 9 українських губерній. Проте струнка система не означала безхитну структуру. Переважну суму надходжень у бюджет імперії давали посередні податки (наприклад, у 1910 р. вони дорівнювали 986,7 млн руб.), в той час як безпосередні виявилися розвинутими слабкіше (на той самий 1910 р. вони дали лише 216,1 млн руб.)³.

Незначні надходження приносили і поземельний податок, що являв собою репараційний характер, як і далеким від довершеності був податок з промисловості. Заведений 1916 р. загальноприбутковий податок не зміг вже поправити фінансові справи агонізуючої Російської імперії. На думку фахівців, зокрема Є.Гловінського, така перевага посередніх податків ”свідчила про досить низький рівень фінансового

¹ Гай-Нижник П. Від імперіялізму царського до імперіялізму радянського // Розбудова держави. – 1997. – № 5. – С. 43-45.

² Там само.

³ Гловінський Є. Фінанси У.С.С.Р. – Варшава: Праці Українського наукового інституту. – 1938. – С. 12.

устрою колишньої Росії”¹. На жаль, саме така структура податкового укладу відсталого, з низьким рівнем фінансової освіченості адміністрації і культурним невіглаством населення країни, до того ж розхитана війною й зруйнована революційним безладдям, дісталася у спадок новій Україні.

Світова війна порушила ритм грошового обігу в Росії, а сільськогосподарська розруха ще більш підірвала фінанси імперії. Ще перед революцією обіг грошей у Росії був інфляційним і перебував у стані поступового, але швидкого розладу. Від передвоєних років, коли на території імперії оберталося паперових грошей на суму у 1 млрд 600 млн руб. до 1 листопада 1917 р. їх збільшилося до 20 млрд руб.² Інфляція наростала з непоборною силою. Розвиток російського імперіалізму, як складової частини світового фінансового процесу, відбувався на рівні середньої ланки, тобто у фарватері боржника світових кредитових держав та міжнародних банків. За роки Першої світової війни, як повідомляв 6 квітня 1917 р. на нараді громадських організацій міністр фінансів Тимчасового уряду М.І.Терещенко, державний борг Росії виріс з 5, 4-5,6 млрд руб. у 1913 р. (за різними оцінками) до 55 млрд рублів на весну 1917 р. Лише один місяць війни коштував тоді скарбниці 0,5 млрд руб.³ За підрахунками визначного тогочасного економіста проф. Яснопольського, річна оплата на 5% виносила боргів в 1 млрд 665 млн руб.⁴ Вир революції остаточно розхитав загальноросійську фінансову систему і зруйнував налагоджений механізм податкових зборів.

Зростав зовнішньо-фінансовий державний борг, державні видатки перевищували загальні прибутки в кілька разів, вартість рубля стрімко падала, в країні зростала інфляція і безконтрольність, система податкових зборів все більше руйнувалася, держава втрачала спроможність їх стягнення. Населення ж не прагло самовільно сплачувати податки, розуміючи революційні перетворення і як звільнення від оподаткування взагалі. Цей процес тривав і за влади Тимчасового уряду. Будучи частиною населення імперії, український народ відчув на собі злидні військового часу і удар від інфляційного збільшення цін. Водночас із падінням вартості рубля та відсутністю в розпорядженні Центральної ради готівкової грошової маси ситуацію ускладнювали й інші ознаки буремного часу. Собівартість залізничних перевезень на 1 версту за чотири роки війни (із 1917-м включно) зросла, наприклад, більше ніж у 50 разів⁵, а заробітна платня, скажімо, столяра зменшилась у двічі⁶. В квітні 1917 р. Тимчасовий уряд на 60% збільшено ціни на хліб. В той же час, революційний хаос послабив зв'язки колоній з

¹ Там само.

² *Туган-Барановський М.* Політична економія. Курс популярний. – К.: Видання Дніпровського Союзу споживчих спілок України, 1919. – С. 126.

³ *Гнатюшак М.* Державні гроші України 1917-1920 років: Ілюстрований історико-іконографічний нарис. – Клівленд: Український музей-архів, 1974. – С. 435.

⁴ *Михайлов И.Д.* Состояние железнодорожного транспорта // Народное хозяйство. – 1919. – № 5.

⁵ Там само.

⁶ Робітничая газета. – 1918. – 14 серпня.

метрополією, регіони почали домагатися від Тимчасового уряду своїх національно-культурних прав і ставати до налагодження самостійного життя. Саме за таких фінансових умов провід революційними українськими масами взяла на себе Українська Центральна рада – загальний представницький орган революційних партій України головно соціалістичного спрямування.

До складу Центральної ради на перших порах її існування входили представники: Українського наукового товариства, Українського технічного агрономічного товариства, Українського педагогічного товариства, Національного українського союзу, кооперативних спілок, студентства вищих шкіл Києва, Союзу міст, робітництва, війська, соціал-демократичних груп тощо¹. Майже через два тижні по своєму створенні Українська Центральна рада 19 березня 1917 р. через газету “Вісти з Української Центральної Ради” повідомила широкій громадськості про факт своєї організації (4 березня) і оприлюднила персональний склад керівництва (президії), до якого увійшли М.Грушевський (голова), М.Науменко (заступник голови), Антонович (товариш голови), Веселовський (писар) та П.Коваль (скарбник), а також голів новостворених дев’яти комісій, серед яких була й фінансова на чолі зі скарбником П.Ковалем².

10 березня 1917 р. на засіданні Центральної ради під головуванням Крижанівського скарбникові було доручено якнайшвидше виробити фінансову програму³, а через десять днів усім вищевказуваним комісіям доручалося виробити фінансові плани і до 26 березня 1917 р. передати їх скарбникові⁴.

Відсутність у розпорядженні Центральної ради готівкових коштів, необхідних для власного функціонування, спонукали її до пошуків шляху їх набуття. Ще не володіючи повносяжною владою в країні, а швидше морально-декларованим провідництвом українським революційним рухом, вона, очевидно, могла розраховувати винятково на пожертви своїх прихильників та національно свідомого громадянства. Вихід було знайдено в установленні Національного фонду для добровільних внесків до скарбниці новопосталого представницького органу вітчизняної революційної демократії. 12 березня 1917 р. Центральна рада ухвалила розіслати відозви в справі Національного фонду до різних інституцій України та оповістити українською мовою про його установлення в вітчизняних часописах⁵. Того ж дня Центральна рада постановила збирати в скарбницю Національного фонду з приватних осіб, які відвідуватимуть аудиторію Педагогічного музею, де

¹ Українська Центральна рада у Києві // Вісти з Української Центральної ради. – 1917. – № 1. – 19 березня.

² Там само.

³ ЦДАВОВ України, ф. 1115, оп. 1, спр. 13, арк. 108-108 зв.

⁴ Там само, арк. 114.

⁵ Там само, арк. 109-109 зв.

вона засідала, більш як 75 коп. (за їхньою згодою)¹. Проте такий крок не міг суттєво допомогти раді зібрати кошти для налагодження своєї діяльності. Наступного дня (13 березня 1917 р.) парламентарями було ухвалено почепити жовто-синій прапор на будинкові, у якому збиралася Центральна рада, і влаштувати збір пожертв на Національний фонд на кооперативному з'їзді (було вирішено вивісити плакати з написами “Тут збираються жертви на Національний Фонд”; відповідні кошти визначалося вносити на поточний рахунок Союзбанку з виданням чеків за підписами скарбника Центральної ради та пана Волошинова²).

19 березня 1917 р. у своєму зверненні до українського народу Центральна рада оголошує про відкриття збору грошей на заснування Національного фонду³. За кілька днів (22 березня 1917 р.) у черговій відозві до українського народу Центральна рада урочисто й оптимістично виголосила: “Впав царський уряд, а Тимчасовий оголосив, що незабаром скличе Установчі Збори на основі загального, рівного, прямого виборчого права. Звідти уперше на весь світ пролунає у всій силі справжній голос Твій, справжня воля Твоя. До того ж часу ми закликаємо спокійно, але рішуче домагатися від нового уряду всіх прав, які Тобі природно належать і які Ти повинен мати, Великий Народ, сам хазяїн на Українській Землі”⁴. Рада заклікала народ вимагати відновлення права на рідну мову у всіх школах, судах, урядових інституціях, а також у церкві, земствах та всіх неурядових закладах. Ставлячи перед собою завдання культурного і морального провідництва нації, діячі Центральної ради наперед заявили про своє самоусунення від проводу політико-державотворчого та адміністративно-господарчого. Принаймні до скликання і завершення роботи майбутніх всеросійських Установчих зборів. Закликаючи всі верстви українського суспільства дотримувати спокій, Центральна рада однак наставляє народ вибирати своїх (українських) людей “на всі місця”, організуватися, вперто братися до роботи, до гуртування в політичні товариства, культурні й економічні спілки та до складання грошей на Національний фонд⁵.

У той же час, також опинившись у грошовій скруті, російський Тимчасовий уряд постановою від 26 березня 1917 р. оголошує до населення т. зв. “Заєм свободи” (“Позику волі”). Цю позику було запроваджено всеросійською владою з метою покрити борги та забезпечити витрати на війну. Після повалення царату уряд сподівався на підтримку народу. Не сподіваючись отримати широкий відгук від українського населення, міністр фінансів Тимчасового уряду М.І.Герещенко звертається телеграмою до з'їзду Центральної ради з проханням “сприяти успіху позики свободи, необхідному для

¹ Там само.

² Там само, арк. 111-111 зв.

³ Вісті з Української Центральної ради. – 1917. – № 1. – 19 березня.

⁴ Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – К.: Темпора, 2002. – Т. 1. Доба Центральної ради. – С. 53.

⁵ Там само.

переможного кінця війни і скріплення здобутої волі”¹. В телеграмі, зокрема, зазначалося: “Звертаюся до вас із щирим проханням сприяти успіху позики свободи, необхідну для переможного кінця війни і скріплення здобутої волі. Ваш заклик до всіх українців, що зібрались на конгресі, а так само друкованим словом у відозві, щоб підписувались на позику, зробило би спільній справі велику поміч. Міністр фінансів Т е р е щ е н к о”². Телеграма надійшла до Києва 12 квітня 1917 р. вже по закінченні українського Національного з’їзду. Наступного дня для розгляду вищевказаної телеграми було зібрано Комітет Центральної ради. Українські соціалістичні партії (як, до речі, й російські), що займали позиції “революційного оборонства”, підтримали цю позику Тимчасового уряду. Підтримала її й Центральна рада, у якій більшість складала й займали провідні позиції представники саме українських соціалістів: “Комітет Центральної ради визнав потрібним закликати всю людність України до участі в реалізації сеї позики і доручити організаціям і установам допомогти Тимчасовому урядові в цій важній справі”³.

Закликавши населення допомагати центральній владі у зборі коштів на продовження війни, Центральна рада виявляє власну потребу в грошах. Шлях їх отримання, як уже зазначалося вище, було обрано ідентично петроградській ”позиці волі”.

Як уже зазначалося, такою акцією мав бути збір грошей до Національного фонду. Конкретніше питання призначення дати і перебігу дня (днів) зібрання коштів вирішували II загальні збори (сесія) Центральної ради, які тривали у Києві 22-23 квітня 1917 р. Щодо встановлення Дня національного фонду, то з пропозиції Комітету Центральної ради на II сесії вечірнього засідання 23 квітня 1917 р. “для побільшення коштів скарбниці Української Центральної ради [Фінансова] комісія ухвалила”:

“1. Влаштувати День національного фонду 9 мая по всій Україні і по всіх містах неукраїнських, де маються українські організації.

2. В День національного фонду повинно бути влаштовано збір грошей по вулицях, продаж українських газет і книжок, вистави, концерти, лекції, мітинги, продаж національних прапорців, ярмарки українських виробів та ин.

3. Звернутись до всіх українських газет з проханням зазначити День національного фонду статтями про значення національного фонду та закликом жертвувати на національний фонд.

4. Ухвалено запропонувати всім свідомим українцям денний заробіток віддати на користь національного фонду”⁴.

¹ Українська Центральна рада. Документи і матеріали. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. – С. 534.

² Там само.

³ Вісті з Української Центральної ради. – 1917. – № 5. – травень.

⁴ Там само.

Головою Комітету фонду було обрано відому громадську діячку М.Старицьку-Черняхівську¹. Проте 1 травня 1917 р. на засіданні Комітету Центральної ради під головуванням М.Грушевського День національного фонду через технічні труднощі було вирішено (при голосуванні: дев'ять голосів проти двох) перенести на 21-22 травня 1917 р., що співпадало із “Зеленими” святами².

Свята проходили з великим ентузіазмом і духовним піднесенням, проте вже під час їх тривання виявилися застережні для Центральної ради (з грошового огляду) тенденції. Людність не поспішала жертвувати для нового представницького органу власні кошти і, перш за все, через юридичну невизначеність правового статусу та повноважень Центральної ради. Так, наприклад, 31 службовець Харківської митниці на зборах 5 травня 1917 р. замість передання пожертв до національного фонду вирішили допомогти Тимчасовому урядові й ухвалили: “Зробивши між собою підписку на купівлю однієї 5% облігації Позики волі 1917 року на номінальну суму 100 (сто) руб., доручаємо уповноваженому нами скарбнику Харківської митниці А.Ф.Белецькому зібрані при підписці гроші в сумі 86 руб. 55 коп. внести в Державну ошадну касу № 664 при Харківській митниці...”³ В свою чергу М.Грушевський свідчив, що лише у Києві ця акція принесла у скарбницю Центральної ради 40 тис. рублів⁴. На ті часи такої суми навіть на влаштування урядування у місті було надзвичайно мало. Цим виявилось пасивне прагнення трудящих до активних фінансових пожертв крайовому демократичному органу революційної влади.

Одночасно з плануванням наповнити скарбницю Центральної ради пожертвами до Національного фонду, її керівництво 20 березня 1918 р. доручило всім своїм комісіям виробити фінансові плани і передати їх скарбникові⁵. Проте недостатність добровільних надходжень для крайового революційного органу (у тому числі й від зборів на національний фонд) примусили його провідників заходитися шукати інші шляхи свого грошового забезпечення. На зборах виконавчого комітету Центральної ради, що відбулися 13 квітня 1917 р., було постановлено скликати для вирішення нагальних поточних питань загальні збори ради на 21-22 квітня 1917 р. з участю всіх представників від губерній та міст, які були обрані до її складу на Національному з’їзді. Головними темами зібрання мали стати: “1) вироблення і ствердження наказу Центральної ради; 2) організація повітових і губерніяльних українських комітетів; 3) справа виборів до земських і городських самоврядувань; 4) справа національного оподаткування”⁶. Щодо останнього пункту, то цілком очевидно, що під “справою національного

¹ ЦДАВОВ України, ф. 1115, оп. 1, спр. 16, арк. 12 зв.

² Там само, арк. 7-8.

³ Державний архів Харківської області, ф. 84, оп. 1, спр. 910, арк. 20.

⁴ Українська Центральна рада. Документи і матеріали. – К., 1996. – Т. 1. – С. 534.

⁵ ЦДАВОВ України, ф. 1115, оп. 1, спр. 13, арк. 114.

⁶ Робітнича газета. – 1917. – 16 квітня.

оподаткування” малося на увазі питання фінансування власне Центральної ради і не лише через організацію збору коштів до національного фонду. Про це свідчить рішення засідання Комітету Центральної ради, яке було винесене вже наступного дня, 14 квітня 1917 р., і серед пунктів якого, зокрема, був і такий: “5. Вислухано і ухвалено проект фінансової комісії про грошові засоби для Центральної ради та способи їх збирання (жертви й асигновки всяких установ, національне оподаткування, День національного фонду й позички)¹”.

Друге загальне зібрання (сесія) Центральної ради² розпочалося 22 квітня 1917 р. під головуванням М.Грушевського за класичною тогочасною схемою: було зачитано і ухвалено протоколи перших загальних зборів, голова прозвітував про діяльність Комітету Центральної ради за останніх два тижні, після чого вислуховувалися привітання від делегацій та вітальні телеграми тощо. Від імені Комітету доповідачі Ткаченко та Коваль запропонували до схвалення проекти наказу Центральної ради та її Комітетові, а також фінансовий план. Для їх обговорення було створено відповідні комісії, які разом з членами Комітету провели спільне засідання. На засіданні Фінансової комісії було також обговорено доповідь скарбника Центральної ради Коваля³.

Другого дня зборів (23 квітня 1917 р.) було ухвалено наказ Українській Центральній раді і постанови її Фінансової комісії, а саме:

“1. Українською Центральною радою для покриття трат, яких вимагають наші національні потреби, ухвалюється необхідність національного оподаткування всього українського народу.

2. Оподаткування переводиться на принцип поступово-подоходного налогу.

3. Ті, хто має доходу більше 800 крб. на рік, оподатковуються в розмірі 25 процентів від державного поступово-подоходного налогу.

4. Хто має доходу менше 800 крб. річно, той платить 50 коп. в рік.

5. При кожному губерніяльному комітетові odkриваються фінансові комісії.

¹ Нова Рада. – 1917. – 15 квітня.

² Між сесіями, з 19 по 21 (5 – 7) квітня 1917 р., у Києві в залі Купецького зібрання відбувся Український Національний Конгрес (голова – С.Ерастов) на який прибуло близько 900 делегатів з усієї України, українських колоній в Росії, від українських військовиків на фронті, Чорноморського та Балтійського флотів. Всього ж учасників було – 1500 чоловік. Конгрес обрав головою Центральної ради М.Грушевського, його заступниками – С.Сфремова та В.Винниченка, а також висловився за автономію України та вибори до Центральної ради. Всі резолюції Конгресу були політичного характеру. В.Винниченко з цього приводу згадував: “Ми не лукавили, коли казали всім стурбованим росіянам, що Конгрес зовсім не має на меті проголошувати себе Установчими Зборами й брати державно-політичну владу в свої руки” [Винниченко В. Вказана праця. – С. 90-91]. Серед додаткових резолюцій лише одна в загальних рисах торкалася економічних справ. Зокрема Конгрес доручив Центральній раді домагатися від Тимчасового уряду заборони на продаж, заклад і довготривалу оренду земель, фабрик і заводів аж до вирішення цього питання всеросійськими Установчими зборами [Дорошенко Д. Вказана праця. – С. 63].

³ Вісті з Української Центральної ради. – 1917. – № 5. – травень.

6. Фінансові комісії при кожному комітетові організують оподаткування всієї української людності на території губернії.

7. Податок за 1917 р. виплачують до 1 серпня (августа).

8. Комітетові ради доручається виробити інструкцію губерніяльним фінансовим комісіям.

9. Всі зібрані гроші одсилаються в скарбницю Української Центральної ради¹. Проте результат цієї декларації звівся до банального підсумку: *Mare verborum, gutta rerum...*²

Тим часом з 7 до 9 травня 1917 р. у Києві знову засідало загальне зібрання (III сесія) Центральної ради. Попри кризу коштів, на сесії фінансове питання не ставилося взагалі. Очевидно радівські керманічі ще очікували істотних надходжень до національного фонду, а тому й без особливого натхнення звернулися до інших господарчих аспектів власної політики. Серед провідних тем, було питання економічної політики Тимчасового уряду щодо України. Стрижнем обговорення стала доповідь Веселовського, який зупинився на найближчих до здійснення економічних проектах Тимчасового уряду і зазначив, що Центральна рада “повинна мати до цих проектів цілком ясно скристалізовану думку”³. В цьому контексті вже вкотре було поставлено на розгляд питання “чи може Центральна рада займатися розв’язанням економічних проблем, чи, може, вона повинна займатися тільки політичними справами щодо автономії України і т. д.”⁴ В підсумку було прийнято цілком слизьке рішення про сформування економічної комісії з представників тих партій, що мають власну економічну програму (по 2 члени від кожної), тобто від революціонерів-демократів, соціал-демократів та соціалістів-революціонерів⁵.

За кілька днів, 11 травня 1917 р., під головуванням М.Грушевського було вирішено реорганізувати й фінансову комісію на партійній основі з представників соціал-демократів, соціалістів-революціонерів і революціонерів-демократів. Тоді ж було вирішено надіслати до Тимчасового уряду делегацію з метою домогтися від нього видання чітко означеної декларації в справі автономії України та з проханням “призначення в розпорядження Центральної ради засобів з “Государственного казначейства” на цілі національні, культурні і організаційні – причім на трати сего місяця [тобто, травня 1917 р. – П.Г.-Н.] має бути для неї одкритий біжучий рахунок в Государственном банку на 5 млн. [руб.]”⁶. На найближчі видатки просилося одразу 500 тис. валюти. Цікавим є те, що в перерахунку запланованих Центральною радою розтрат зовсім не було вказано трати на влаштування

¹ Там само.

² *Mare verborum, gutta rerum* – *Море слів, крапля справ* (лат.).

³ Вісті з Української Центральної ради. – 1917. – № 6. – травень.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ ЦДАВОВ України, ф. 1115, оп. 1, спр. 16, арк. 9 зв.

адміністративно-керівної влади краю, на відновлення народного господарства тощо¹.

Українська делегація (від Центральної ради та Генерального військового комітету) виїхала до Петрограда 13 травня 1917 р. у складі В.Винниченка, С.Єфремова, М.Ковалевського, Г.Одинця, Д.Коробенка, І.Сніжного, матроса Письменного, полковника О.Пилькевича та Д.Ровинського. Їй було доручено домагатися від Тимчасового уряду Росії “видання акту з принципіальною згодою на право України мати національно-персональну автономію, призначення комісара по справах України при Тимчасовому правительстві і правительственного комісара на всю Україну з Крайовою при ньому радою, асигновки грошей на культурно-національні потреби українського народу і інші справи”². 16 травня 1917 р. делегація у повному складі була прийнята головою російської Ради Міністрів князем Львовим і передала йому доповідну записку, в якій викладалися нагальні потреби українського народу. Щодо грошового аспекту, то в записці, зокрема, вимагалось: “8. Для задоволення національно-культурних потреб, задушених при старому режимі, необхідно одпустити з Державного Казначейства в розпорядження Центральної ради відповідні кошти”³. Записку підписали члени української делегації В.Винниченко, Д.Коробенко, Письменний, Д.Ровинський, О.Пилькевич, А.Чернявський, С.Єфремов, І.Сніжний та Г.Одинець⁴. Українці прагнули, щоб доповідну від Центральної ради було розглянуто міністрами Тимчасового уряду спільно з членами делегації, проте князь Львов не погодився на таку вимогу⁵.

17 та 18 травня 1917 р. київська делегація, поділившись на декілька груп, мала перемовини з російськими міністрами Черновим і Мануйловим, а також головою Ради робітничих і солдатських депутатів Чхеїдзе, якому теж було передано аналогічну доповідну записку від Центральної ради⁶. Попри небажання російських міністрів йти на поступки українцям, вони все-ж таки частково погодились обговорити умови доповідної. 20-21 травня 1917 р. урядова комісія таки провела спільні з українськими делегатами засідання, але до згоди дійти не вдалося. Члени російської урядової комісії заявили про неможливість задоволення вимог Центральної ради, на що київські делегати відповіли, що в такому разі вони не можуть нести відповідальність за лад та спокій в Україні й виїхали з Петрограда на Батьківщину. Лише три члени української делегації залишилися у північній столиці очікувати офіційної відповіді Тимчасового уряду, проте, так і не дочекавшись її, повернулися до Києва⁷.

¹ Там само.

² Вісти з Української Центральної ради. – 1917. – № 8. – травень.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

Такий розвиток подій поставив перед лідерами Центральної ради дилему – як реагувати на подібну байдужість (якщо не погано приховану ворожість) до їх установи російських можновладців і примусив її провідників вдатися до активних політичних заходів. Невдовзі буде проголошено I Універсал Центральної ради і створено перший український уряд – Генеральний секретаріат. В ньому грошовими справами (тепер вже автономної України) буде відати генеральне секретарство фінансів. Розпочинався новий відрізок історичного шляху української революції, новий етап пошуку розв'язання фінансової кризи в країні, від успіху яких, як показало найближче майбутнє, багато в чому залежала доля української державності.

Сацький П.В. (Київ)

**МИРНИЙ ДОГОВІР МІЖ УКРАЇНОЮ
І ЛИТВОЮ 14 лютого 1921 р.
(передумови і політико-правове значення)**

У статті аналізуються передумови і політичні наслідки підписання між Радянською Україною і Литвою мирного договору.

Українсько-литовські відносини у 1919-1921 рр. слід розглядати як складову частину процесу інтеграції держав, що утворилися після розпаду Російської імперії у 1917 р., у систему міжнародних відносин та легітимізації урядових структур цих держав на міжнародній арені. Після завершення Першої світової війни відбувався процес становлення системи міжнародного права й міжнародних відносин адекватної політичній ситуації у повоєнному світі. Тому українсько-литовські відносини треба розглядати не лише в контексті міжнародних відносин та політичних процесів на території колишньої Російської імперії, а й у Центральній Європі. Польща, держава до складу якої увійшли території колишнього Царства Польського, адміністративної одиниці Російської імперії, була фундатором та активним учасником формування системи міжнародних відносин у Центральноєвропейському регіоні. Україна й Литва межували з Польщею і в період між двома світовими війнами мали складні територіальні й прикордонні відносини з цією державою. Слід розглядати українсько-литовські відносини також у контексті формування системи міжнародних відносин у світі та в контексті становлення й удосконалення Версальської системи повоєнного устрою світу.

Відносини України з державами, що утворилися на території колишньої Російської імперії й не увійшли до складу СРСР, зокрема з Литвою, у період між двома війнами мають велике значення з огляду на